

ЗІ СПОГАДІВ КЕРІВНИКІВ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ РІЗНИХ РОКІВ

“ГОЛОВНА СПРАВА ЖИТТЯ...”:

Інтерв'ю з Олександром Мітюковим

Коротка довідка. *Мітюков Олександр Георгійович – начальник Архівного управління (з 1974 р. – Головного архівного управління) при Раді Міністрів УРСР (1969–1988), нині пенсіонер, нагороджений 7-ма державними бойовими і трудовими орденами, понад 20-ма медалями, кандидат історичних наук, Заслужений працівник культури УРСР.*

– Шановний Олександре Георгійовичу, як Ви прийшли в архівну систему?

– У 1969 р. я мав можливість посісти посаду заступника директора Інституту історії АН УРСР; А. Д. Скаба, тодішній директор, запрошував мене на роботу. Також відкривалася можливість стати заступником директора Інституту історії партії, який тоді очолював І. Д. Назаренко. Я обрав Архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Його тодішній начальник С. Д. Пількевич був уже в поважному віці, йому необхідно було виходити на пенсію, і мені запропонували цю посаду. Я подумав, порадився (був у мене друг у Москві, І. Чехарін, завідувач відділу ЦК КПРС, який настійно радив мені йти на самостійну роботу) і прийшов на роботу в Архівне управління.

– Ви зустрічалися із С. Д. Пількевичем, радилися з ним перед тим, як прийняти рішення?

– Звичайно, радився, навіть був у нього вдома. Ми з ним були знайомі давно, у тому числі й по роботі в ЦК КПУ, і відпочивали якось у Криму разом. А потім, коли відбулося моє призначення на цю посаду, Семен Данилович добре до цього поставився. Правда, в новому приміщенні він був усього раз, тому що за його початковим планом управління мало залишитися на попередньому місці, на Володимирській, 22 а, він не збирався його перебазувати на Солом'янку. Я ж вирішив інакше.

Коли я приїхав сюди в 1969 р., споруди архівів треба було ще добудувати. Дуже допоміг нам Вадим Олексійович Гусєв, тодішній голова Київського міськвиконкому; у нас з ним якось склалися добрі стосунки. Він дав відповідну команду, робочу силу, і ми впродовж 1970-го року закінчили будівництво і прийняли будівлю в експлуатацію. Спеціально було створено державну комісію. Я першим переїхав у цей будинок. Як тільки обладнали мій кабінет і встановили там телефон – я відразу переїхав. Увесь апарат управління залишався ще в старому приміщенні.

Із нового кабінету я зателефонував першим Петру Тимофійовичу Троньку, оскільки він мене, образно кажучи, привів у нього і посадив у це “керівне” крісло. Він завжди ставився до мене добре, разом з ним ми готували

“Історію міст і сіл Української РСР”. Він ніби благословив мене на нову роботу.

За мною поступово почали перебиратися на Солом'янку й інші співробітники апарату управління. Я поставив завдання: нічого старого з будинку на Володимирській не брати, усі меблі мають бути нові. Хоч вони були не дуже високої якості, але нові.

У 1970 р. було прийнято постанову Ради Міністрів УРСР, яку підписав її Голова В. В. Щербицький. Нею мені було доручено вжити заходів для забезпечення розвитку архівної справи. І я розпочав виконувати це завдання. Головною справою мого життя, звичайно, є цей період –

участь в архівному будівництві в Україні. 1970 р. в усіх областях провели кушові наради архівістів за участю громадськості. Тоді всі справи в областях вирішувалися через обкоми партії. Там мене знали і підтримували. Того ж року з нашої ініціативи було створено Центральний державний архів науково-технічної документації УРСР у м. Харкові. Потім почали перевезення документів ЦДАЖР із Харкова до Києва, і заповнили частину нового архівного приміщення. Тривало це півтора роки. Близько мільйона чи понад мільйон справ перевезли сюди. Про транспорт і відповідну допомогу я домовився з Радою Міністрів УРСР, як і про те, що п'ять співробітників, які краще за інших знають архівні фонди, будуть переведені на роботу до Києва з наданням їх житла. Ось це й було “ядро”, навколо якого почав заново створюватися колектив архівістів. То була ціла епопея – перевезти колосальний архів документів. Навіть технічно це величезна робота, і часу це потребувало чимало.

– Як це було організовано? Як перевозили архів?

– Вдалося віднайти надійний автомобіль, відповідального водія – і ось він упродовж півтора років перевозив документи. За це він заслужено одержав трикімнатну квартиру. А коли я прийшов на роботу в Архівне управління, там була лише старенька “Волга”, яку дали в останні місяці роботи С. Д. Пількевича. Ось це і все.

До 1970 р. усі центральні архіви містилися в будинку на Володимирській, 22 а. В основному приміщення займав ЦДІА УРСР, він був переповнений документами. Частково тут зберігалися й документи вищих органів влади (так званий відділ ЦДАЖР); декілька кімнат було відведено кінофотофоноархіву і ЦДАМЛМ, що розгортав свою роботу. Там же знаходилось і Архівне управління. Робочі приміщення і сховища були переповнені. Навіть галерея на другому поверсі була розділена навпіл: в одній частині знаходилось Архівне управління, а друга була заповнена документами, як і решта приміщення.

Благословляючи мене на нову посаду, В. В. Щербицький промовив слова, які запам'яталися на все життя: “Пам'ятай, ти йдеш в установу, де

склалися певні методи роботи, нею керує людина у віці, він уже давно збирався на пенсію, природно, що тобі захочеться поміняти все відразу. Не поспішай, пам'ятай, що ти маєш справу з живими людьми. Радься з ними, роби все поступово". І я завжди в житті керувався цими порадами.

Коли я поцікавився станом справ в областях, з'ясувалося, що у більшості з них не було навіть елементарних умов для зберігання документів. У Луганську, наприклад, документи зберігалися в приміщенні колишнього рибного магазину, у коробках з-під риби. Коли я приїхав туди і побачив це – був вражений. Опісля ми побудували там для архіву чудовий будинок, справжній палац, потім ще й місцевий партійний архів звів собі нове приміщення. Для Кіровоградського облдержархіву також спорудили новий чудовий будинок.

Наприкінці 1960-х, у 1970-ті і 1980-ті роки нові архівні приміщення було побудовано в 15-ти областях. І вже після того, як я залишив роботу в Архівному управлінні, було завершено будівництво архіву в Житомирі. Єдине, чого мені не вдалося зробити, так це добудувати приміщення Київського облдержархіву. А тому і до сьогодні на вулиці Мельникова стоїть недобудованою чудова споруда, розрахована на зберігання трьох мільйонів справ. Мені було персонально доручено закінчити його будівництво, але не вдалося, а документи досі лежать у підвалах на Володимирській, 15. Звичайно, вони там знаходяться в неналежному стані.

– *Розкажіть, як проходило архівне будівництво у ті роки?*

– У Раді Міністрів УРСР до Головархіву, архівістів і до мене особисто ставилися дуже добре. Було затверджено склад Колегії, я виступав перед членами Ради Міністрів, завжди запрошував їх до архівів. Часто у нас бували і П. Т. Тронько, і співробітники відділу науки і культури ЦК КПУ у повному складі, і секретар ЦК Ф. Д. Овчаренко, і завідувач відділу науки і культури В. В. Цветков. М. А. Орлик також часто у нас бувала. Так що відносини склалися непогані.

Архівісти працювали з великим ентузіазмом, з якимось особливим піднесенням. Документи, які перевезли з Харкова та з Володимирської, 22 а, в основному були у в'язках. Ми вже на Солом'янці створили цех по виготовленню картонних коробок, одержали відповідні машини, Головпостач виділив нам картон. Тут виготовляли коробки і "вдягнули" всі документи ЦДІА УРСР, ЦДАЖР УРСР та інших архівів. Розпочали також наводити порядок у новому приміщенні. Для проведення засідань Колегії з'єднали п'ять маленьких кімнат на другому поверсі, викинули стіни, розмістили виставку "Архівне будівництво на Україні". На першому поверсі також об'єднали декілька кімнат і організували їдальню. Рада Міністрів виділила нам чотири легкові автомашини, їх прозвали "пиріжками", тому що вони щоденно возили продукти до їдальні. Там харчувалися співробітники. Я пам'ятаю навіть, що мій наступник Р. Я. Пиріг не їздив обідати до їдальні Ради Міністрів, а харчувався в нашій їдальні.

Водночас упорядковували архівосховища. До них надходило кондиційоване повітря, прогріте, з відповідною вологістю, діяла система вентиляції, створили також протипожежні служби. Коли до нас завітав секретар ЦК КПУ Ф. Д. Овчаренко, ми провели навчальне випробування проти-

пожежної системи. Навмисно влаштували пожежу в порожньому сховищі: склали купу паперу, підпалили, таким чином виникло велике вогнище, а потім увімкнули систему і впродовж кількох секунд ця вдавана пожежа була ліквідована.

Наступним важливим завданням було створення дирекції, яка б об'єднувала всі служби: електротехнічну, сантехнічну, інженерну, транспортну та ін.

Ми себе добре зарекомендували перед Радою Міністрів УРСР. Це все, звичайно, мало значення. А тому і доручили нам, Архівному управлінню, а не Управлінню культури чи Академії наук створення меморіального комплексу О. Є. Корнійчука в селі Плюти на Обухівщині. Роботи там було непочатий край. Спочатку це була територія в 15 соток. Навколо сільської хати, городи, погребі. Ми викупили три сусідні ділянки – три будиночки разом з городами, погребями і рештою. Вирівняли ґрунт, засіяли все це травою і почали влаштовувати там щорічні свята. Вони були чудовими. Там збиралося багато жителів Обухівщини. Приїжджали родичі О. Є. Корнійчука – сестра, дружина, а також артисти театру ім. І. Франка, багато відомих діячів культури. Тепер усе це якось перетворилося на ніщо. Я вважаю, що необхідно відновити такі свята.

– Згадайте про спроби створення в Україні науково-дослідного інституту з архівної справи. Чому вони виявилися безуспішними?

– У нас з Москвою відбувалось архівне суперництво. Вони прагнули тримати все у себе в руках. А я висловив ідею, яка полягала в тому, щоб створити три філіали інституту: один в Україні, з обслуговуванням Білорусі, другий – на Кавказі, третій – у Середній Азії, але за рахунок московської штатної чисельності, тому що домагатися додаткових штатних одиниць було дуже важко. Я їх і так багато одержав. Кожен архів мав по 70–80 осіб у штаті. І ось Філіпп Іванович Довгих, секретар ЦК КПРС, підтримав цю ідею, і всі питання стали вирішуватися через нього. Вирішили відкрити філіал, забронювали за ним приміщення в корпусі кінофотофоноархіву. Але далі цього справа не пішла.

– Як створювався методичний кабінет?

– У нас, у Головархіві, склався сильний відділ відомчих архівів. Подібний відділ мав і ЦДАЖР. Нам дуже пощастило з цим відділом і ми з ним плідно працювали. Я часто виступав на нарадах міністрів з аналізом стану справ по архівах і діловодству в міністерствах і відомствах, з критикою окремих міністрів. Це до певної міри впливало на наш авторитет. Тому вони охоче підтримали ініціативу створити при Головархіві методичний кабінет з діловодства, де працівникам міністерств і відомств надавали відповідну допомогу.

– Як Ви здійснювали політику омолодження кадрів? Це була спеціальна настанова чи так випадково вийшло, що в архівне управління і архіви влився великий колектив молоді?

– Не було ніякої настанови. Нам були потрібні кваліфіковані працівники. Я завжди орієнтувався на Московський історико-архівний інститут та Київський університет. Через секретаря ЦК ми організували на історичному факультеті кафедру архівознавства для підготовки кадрів архівістів. Ось звідки надходило поповнення. Причому, щоб їх якось влаштувати в

Києві, я отримав від Ради Міністрів УРСР 3 трикімнатні квартири і організував у них гуртожитки для молодих спеціалістів. На перших порах це було певним вирішенням житлового питання. Так забезпечили молоде поповнення. Багато з цих людей залишилося працювати в архівній системі. Серед них такі відомі тепер архівісти, як К. Новохатський, Г. Портнов, Г. Папакін та інші.

– *У чому полягали труднощі зі створенням редколегії журналу “Архів України”?*

– Цей журнал потрапив до мене на стіл вперше, коли я ще працював у ЦК КПУ. Але він мав тоді дуже непрезентабельний вигляд. Папір поганий, ілюстрації також. Коли ж я став головним редактором “Архів України”, журнал перетворився на настільну книгу кожного архівіста. Ми вирішили, що в ньому, в першу чергу, повинні висвітлюватися питання, важливі для архівістів: формування архівного фонду, організація зберігання і використання документів. Відповідним чином я намагався формувати й редколегію. Я вважав, що цією справою повинні керувати архівісти, а не якісь “варяги” зі сторони. І мені здається, що в наступні роки в цьому питанні був узятий неправильний курс з боку керівництва. Такого журналу, яким він був у 1970-ті роки, особливо ж – у 1980-ті, не стало. І архівна громадськість з приводу цього, звичайно, жалкує. А тоді він користувався великим авторитетом. Він розповсюджувався виключно за передплатою. Був час, коли його тираж був більшим, ніж союзного журналу “Советские Архивы”. По-моєму, тираж становив 17,5 тис. примірників.

– *Хто висунув ідею проведення в Києві конференції Круглого столу Міжнародної ради архівів?*

– Я почав брати участь у міжнародних конференціях з 1972 р. Спочатку побував у Німеччині, потім – у Москві, на Конгресі архівістів. Виступав декілька разів на Круглому столі, і на конференціях.

Потім було прийнято рішення провести “Круглий стіл” у Києві. Це рішення відіграло позитивну роль, тому що воно всіх нас мобілізувало на наведення порядку в архівах.

На конференції отримали найвищої оцінки наші заходи щодо створення спеціалізованого архіву кінофотофонодокументів. На той час у світі не було жодного спеціалізованого архіву такого профілю. Те саме – й стосовно ЦДАМЛМ – спеціалізованого архіву-музею літератури й мистецтва. Такого також не було, по-моєму, й до цього часу немає.

Гості конференції відзначили, що її проведено на найвищому рівні. Вони відвідали кінофотофоноархів, архів літератури і мистецтва. Там у одній з галерей накрили столи, організували для гостей прийом. Потім учасникам конференції було надано можливість здійснити екскурсію в Канів, а на завершення в ресторані “Дубки” влаштували прощальний прийом з концертом. Одним словом, усе пройшло на дуже високому рівні – є чим пишатися. Звичайно, під впливом часу і багатьох інших факторів наші архіви почали дещо втрачати. Мені не дає спокою базар на місці фонтану. А це ж була наша гордість, всі, хто приїжджав до нас, ним милувався.

Звичайно, мають місце позитивні зрушення: ком’ютеризація архівів, розсекречення архівних фондів, активізація видавничої та інформаційної роботи архівних установ і багато іншого.

Interview with O. Mitiukov

The former Head of Archival Service of Ukraine shares his memoirs with regard to his activities while taking the top position in the sphere of archival affairs; colleagues, construction of new archival facilities, publication of the “Archives of Ukraine” periodical, endeavoring to establish a scientific and research institute on archival affairs in Ukraine.